

PRILOG PROUČAVANJU KULTURNOG KONTINUITETA U MATERIJALNOJ KULTURI JADRANSKOG PODRUČJA

Đurđica Petrović

Racana — rachna — rakno

Kao i svaka kultura uopšte i tradicijska kultura narodâ koji žive na teritoriji današnje Jugoslavije sastoji se od autohtonog fonda i od kulturnih dobara i kulturnih kompleksa različitog porekla i iz različitih vremenskih perioda, a koji su se raznim putevima, načinima i adaptivnim sposobnostima uklapali ili stapali u postojeći preovlađujući kulturni sistem. Jedan od vidova uključivanja elemenata ili celina iz druge kulture koja više ne postoji u celovitosti u rezidencijalni kulturni model predstavlja i tzv. kulturni kontinuitet.

Kontinuitetom u kulturnom nasleđu naroda Jugoslavije bavili su se lingvisti, arheolozi, istoričari umetnosti, etnolozi dajući pri tome, svaki sa stanovišta svoje nauke, više ili manje definisane kriterijume na osnovi kojih se utvrđuje postojanje kulturnog kontinuiteta u manifestacijama materijalne, duhovne ili socijalne kulture.¹ Najprecizniju definiciju pojma kontinuiteta uopšte, te i kulturnog kontinuiteta, kao jednog od dva vida u kojem se on ispoljava — drugi vid je etnički kontinuitet — dao je M. Garašanin u svom teorijskom razmatranju problema kontinuiteta u arheologiji.²

Prema pomenutom autoru, »pod pojmom kontinuiteta podrazumeva se ono što prelazi granice vremenski i kulturno uže ograničene zatvorene celine, zahvatajući prema tome nekoliko faza kulturnog razvitka i prelazeći iz jedne određene kulturne faze u drugu.«³ Ta definicija data na osnovi mogućnosti koje pruža arheološki materijal primenljiva je, u stvari, i na druge nauke koje su u svojim ispitivanjima zainteresovane i za proučavanje kontinuiteta.⁴

Pri tako objašnjenom pojmu kontinuiteta, kulturni kontinuitet se javlja kao fenomen, pokazatelj »daljeg života izvesnih elemenata kulture prvenstveno materijalne na izvesnom određenom ili širem području.«⁵ Drugim rečima to znači da jedan ili više kulturnih elemenata moraju da zadovolje

utvrđene uslove da bi se mogli uvrstiti u tu pojavu, a na prvom mestu to su određena regija i kontinuitet postojanja.

Svi ispitivači kulturnog kontinuiteta slažu se da je za njegovo ispunjenje primaran uslov, ili kriterijum, povezanost i međuzavisnost posmatrane pojave sa determinisanom teritorijom.⁶ Sasvim je logično, na primer, da su kod Slovena nastanjenih na tlu nekadašnjeg Rimskog Carstva vidljiviji uticaji antike nego kod onih Slovena van tog područja.⁷ Međutim, izvesna razmimoilaženja nastaju pri određivanju da li prevagu u tom imaju kultura oblasti⁸ ili geografska sredina, obeležja tla.⁹

Istu važnost za ustanovljenje kulturnog kontinuiteta ima i argumentovanost dokaza na osnovi kojih se može sigurno govoriti o postojanju stvaranog, odnosno, direktnog kontinuiteta. Već je M. Ljubinković upozorila da bi trebalo obratiti pažnju da li sličnost formi u različitim epohama nije možda pojava iz kruga tendencija obnova, vraćanja na stare uzore. To se ispoljilo u vizantijskom stvaralaštvu, a posredstvom njega i u evropskom, već krajem VIII, a naročito u IX i X veku.¹⁰ Dakle, da li nije reč o obnavljanju starih znanja koja su bila duže vremena u mirovanju,¹¹ kao što je, npr. bilo i preuzimanje antičkih uzora u renesansi.

Pojava starih formi u jednom vremenu može takođe da bude i rezultat svesnih ili nesvesnih preuzimanja uzora, posredstvom raznih dodira, iz stranih kultura u kojima su se sačuvali iz ranijih vremena.¹²

Međutim, kao direktan kulturni kontinuitet sme se označiti ono oživljavanje prošlih manifestnih vidova kulture koje je proizašlo iz tada još uvek prisutnih starih modela u lokalnom narodnom stvaralaštvu (npr. ornamentika, obrada drveta)¹³ ili iz kultura nižih društvenih slojeva.

Isti je slučaj i sa podsvesnim arhaiziranjem i insistiranjem na tradiciji, vraćanjem na stare forme, koje se pojavljuje u svim onim prelomnim istorijskim trenucima kada jedna kultura novog tipa preti da uništi zatečenu kulturu, pa i etnos.¹⁴ Razume se, ukoliko to oživljavanje davno zaboravljenih ili prevaziđenih oblika nije smišljeno i veštački izazvano.

Sve te navedene mogućnosti (verovatno da ih još ima) na osnovi kojih se sličnost pojava, predmeta, njihova tipološka i funkcionalna podudarnost smeju ili ne smeju da označe kao kulturni kontinuitet, upućuje na to da stvarni kontinuitet postoji samo u slučaju kada se »može ustanoviti istinska hronološka veza između pojava vremenski odvojenih epoha, koje međutim u nepromenjenom ili evoluisanom obliku prelaze iz jedne faze u drugu«.¹⁵

Pri razmatranju osnovnih kriterijuma za utvrđivanje postojanja stvarnog kulturnog kontinuiteta potrebno je još napomenuti da on može da se održava bez obzira na smenu stanovništva, tj. etnički i kulturni kontinuitet ne moraju da teku paralelno. To naročito dolazi do izražaja kada neka etnička zajednica sa nižim nivoom razvoja proizvodnih snaga i odnosa prodire na novu teritoriju gde postoje razvijeniji oblici kulture i civilizacije, i u uslovima koji joj omogućuju prevlast, nameće svoj jezik, neke elemente duhovne kulture, a prihvata višu materijalnu kulturu starog domorodačkog stanovništva.¹⁶

Prema tome, ta osnovna metodološka načela koja se moraju uzeti u obzir prilikom razmatranja o »dugom trajanju« određениh kulturnih elemenata — determinisana teritorija, razlučivanje pojava, predmeta na one koji

su dokaz direktnog kulturnog kontinuiteta, koji bi to mogli da budu, i na one koji, u stvari, pripadaju kategoriji pseudokontinuiteta — poslužila su mi kao polazna baza u ovom radu. U konkretnom slučaju reč je o jednoj tekstiliji, o r a k n u, kako se danas ona naziva, koja se pominje u antičkim izvorima od I veka n. e., a upotrebljavala se na jadranskom području dugi niz vekova, u nekim krajevima skoro do drugog svetskog rata.

Izabrani primer ne predstavlja uobičajeni obrazac za ustanovljavanje kulturnog kontinuiteta. To je izolovan predmet, a ne skup predmeta, zatvoren nalaz — da se poslužimo rečnikom arheologa — ili kulturni kompleks. Sem toga, on nije sačuvan u svojim izvornim oblicima ni iz jednog perioda svog »života«, pa čak ni iz najnovijeg doba.¹⁷ Na taj način isključena je mogućnost vizuelnog utvrđivanja sličnosti formi, što je inače važan postulat za tvrdnju o kulturnom kontinuitetu, a predominantan u etnološkim radovima o tom problemu. O »dugovečnosti« rakna ovde se prosuđuje samo na osnovi pisanih izvora, vesti kod antičkih pisaca, arhivskih zapisa iz srednjeg i iz kasnijih vremena i etnografskih beleški iz XIX i prvih decenija XX veka. Prema tome, ni izbor izvora nije tipičan. Međutim, upravo zbog svih nabrojanih atipičnosti privlači pokušaj ne primenjivanog naučnog ogledanja u domenu kulturnog kontinuiteta sa njegovim utvrđenim metodskim postupcima i pristupima.

Svrha ovog rada imala bi, znači, dvojaki cilj: rekonstrukciju postojanja u dugom vremenskom sledu od dvadeset vekova jedne danas nesačuvane tekstilije sa stanovišta formalne i funkcionalne analize i, drugačijim metodama od uobičajenih, proveru ili dopunu do sada izrečenih naučnih zaključaka, koji se u ovom slučaju uzimaju kao pretpostavke, o uslovima koji moraju da budu ispunjeni da bi se smelo da tvrdi da postoji kulturni kontinuitet.

Radi ujednačenosti upotrebe imena relevantne tekstilije, pošto se ono glasovno menjalo tokom stoleća, u radu je primenjen, bez obzira na vek o kome je reč, naziv iz sadašnjeg vremena: rakno.

Za osnovu od koje se polazi u pokušaju utvrđivanja stvarnog kulturnog kontinuiteta rakna u vremenski odvojenim epohama uzete su informacije o toj tekstiliji iz perioda od I do IV veka, i to pretežno iz Dioklecijanovog edikta o cenama i komentara koji je dao S. Lauffer.¹⁸ To znači da sami nismo vršili sistematska istraživanja rakna u navedenom vremenu, što i nije bio cilj ovog rada. Za dalja razmatranja bilo je potrebno da se činjenički utvrde tadašnje forme, materije, funkcije i nazivi rakna, a to su omogućili raspoloživi podaci.

U latinskim izvorima rakno se javlja u dvojakoj grafiji: racana i rachana.¹⁹ Reč je preuzeta u latinski iz grčkog jezika (rakos, rakis), gde je označavala »komadić tkanine, krpu, a naročito zakrpu, ritu, poderano odelo, tralje (dronjak)«. ²⁰ U tom smislu reč je upotrebljavana i u Vizantiji (→Siromah postrizen, u rakis obučen).²¹ Međutim, u Italiji latinizirani leksem racana dobijao je u daljem semantičkom razvoju drugo značenje i postao je oznaka za određenu vrstu tkanine.

Antičko rakno je bilo od vune²² tkana tekstilija, jednostavna, obična (rachana rudi, rachana rustice),²³ koja je nesumnjivo bila proizvod domaće radinosti. Ona je zadržavala prirodnu boju vune koja je opet zavisila od vrste ovaca, kvaliteta runa, pažnje koja je obraćana runu pre striženja, prirodnih uslova tla. Naročito je bila cenjena prirodno bela boja vune;²⁴ belo rakno pominje se u prvim godinama IV veka (rachana [...] alba).²⁵ Međutim, u to isto vreme u upotrebi su bila već i obojena rakna (rachana tincta).²⁶

Pored tog običnog rakna postojali su i luksuzniji primerci koji su dolazili u Rim iz Arabije, Damaska i drugih gradova. Oni se navode u Dioklecijanovom ediktu o cenama s oznakom da su od vune, bojani i vezeni.²⁷

Rakno je u Rimu imalo dvojaku namenu: bilo je pokrivač i ogrtač.²⁸ Prema tim funkcijama ono je pripadalo grupi različitih debelih, poput čebeta, tkanina (endomis) koje su upotrebljavane kao pokrivači za ležaj, šator, a njima su se ljudi i ogrtali kada je bilo zima, loše vreme i u drugim prilikama kada nije korišćen ogrtač lena (laena).²⁹

Upotreba rakna kao pokrivača i ogrtača sugerise da je ono trebalo da bude u antici tkanina pravougaonog oblika. Van sumnje je da su tu formu imali rakna-pokrivači, dok se za rakna-ogrtače to može pretpostaviti s velikom verovatnoćom, s obzirom da se u Dioklecijanovom ediktu izjednačuje ogrtač sagum, koji je takođe bio krojen po ravnoj niti, sa raknom (sagum sive rachanam rudem).³⁰

Jednostavno, obično rakno bilo je prevashodno pokrivač za ležaj skromnog sveta (rachana optima grabata(ria)³¹ alba).³² Sagum su u Rimu nosili vojnici, radnici na polju, siromašni ljudi, robovi.³³ Prema tome, takvo rakno u ulozi pokrivača ili ogrtača bilo je kulturni element koji je obeležavao određeni društveni status, u ovom slučaju niže društvene slojeve. Ali, to ne znači da ono, a posebno rakno koje je uvoženo s Istoka, nije imalo iste namene i u višim društvenim slojevima.

Iz svega što je rečeno proizilazi da bi se kao konstante antičkog rakna mogli da označe sledeći pokazatelji:

1. naziv	racana, rachana
2. materijal	vunena tkanina
3. boja	prirodna boja vune
4. namena	pokrivač, ogrtač
5. oblik	pravougaonik
6. funkcije	praktična i zaštitna u svakodnevnom životu
7. društveno obeležje	niže društvene kategorije

Sve što je van tog konteksta predstavljalo bi varijabile antičkog rakna koje su nastajale u uslovima sveukupnog razvoja rimskog društva i njegovih stalnih novonastajućih potreba. A te varijabile bile bi:

- obojenost
- ukrašenost (vez)
- moguća upotreba u višim društvenim slojevima
- uvoz sa Istoka.

Međutim, te varijabile u vekovima koji su sledili posle njihovog utvrđivanja mogle su da prerastu u konstante antičkog rakna, ukoliko bi ispunjavale uslove u kojima su nastale.

Polazeći od izloženih konstanti i varijabila antičkog rakna pokušaćemo sada da pratimo ponašanje tih istih determinanti u srednjem veku, a na osnovi dokumenata koji obuhvataju period od kraja X pa skoro do kraja XV veka. Oni su pisani latinskim i italijanskim jezikom, kao i slovenskim pismom.

Pisani izvori u kojima se pominje rakno potiču iz Kastva, Zadra, Borkanjca, Splita, Trogira, Dubrovnika i s ostrva Krka (Vrbnik) i Ugljana. No, navođenje tih mesta ne znači da rakno nije upotrebljavano i u drugim gradovima ili selima na Jadranu; niz objavljenih zbirki dokumenata ostao je van domašaja. Zbog toga smatramo da se može pretpostaviti da je rakno bilo poznato na celoj, ili skoro na celoj, istočnoj obali Jadrana, s izuzetkom, bar za sada, područja od Dubrovnika na jug, gde se ono ne spominje u dokumentima, jeziku, a ni u etnografskoj građi. Takođe nismo naišli na pomene o upotrebi rakna u jadranskom kopnenom zaleđu.

Dakle, u srednjem veku rakno se upotrebljavalo na jednoj određenoj teritoriji u geografskom i kulturnom pogledu. To područje je, već svojim geografskim položajem, kao i istorijskim i demografskim zbivanjima u prošlosti, bilo vrlo pogodno za prihvatanje elemenata kulture Rima u antici, a isto tako i da ih sačuva i preda u vidu kulturne baštine budućim pokolenjima. Na taj način ispunjen je prvi uslov koji je vrlo važan prilikom pristupanja utvrđivanju stvarnog kulturnog kontinuiteta u vremenskom sledu — determinisana teritorija.

Prvi pomen rakna sa današnjeg našeg jadranskog područja je od 15. juna 999. godine i nalazi se u testamentu Agape, kćeri tribuna Dabra iz Zadra.³⁴ U toj oporuci rakno je zabeleženo kao racina, a u narednom pomenu iz 1099. godine, u Supetarskom kartularu, kao racana.³⁵ Počev od osme decenije XIII veka rakno se javlja u ovim oblicima: racana (1272),³⁶ ragana (1279),³⁷ rachena (1335, 1348, 1391),³⁸ racna (1280, 1282, 1283, 1348),³⁹ rachna (1279, 1281, 1336, 1348, 1363, 1445)⁴⁰ i ragna (1348).⁴¹ Izuzetak označavaju oblici rocna (1278/9),⁴² recna (1347)⁴³ i rachnia (1348),⁴⁴ što se može da tumači ili kao greška pisara prilikom unošenja izjave stranke u arhivske knjige, ili, pak, kao obeležje lokalnog ili pojedinačnog izgovaranja te latinske reči.

Međutim, već od sredine XV veka nalazi se u hrvatskim spomenicima na slovenski oblik rakno. U našoj građi on se prvi put sreće u testamentu Tomana Matešića, ugljanskog kapelana, od 22. aprila 1466. godine,⁴⁵ što znači da je taj slovenski oblik bio u upotrebi i pre godine kada je testament napisan.

Za sada nismo u mogućnosti da utvrdimo na osnovi pisane građe kada je tačno među življem na Jadranu izvršeno sloveniziranje već navedenih antičkih i srednjovekovnih oblika rakna; to utvrđivanje je više stvar lingvista. Za naše ispitivanje je važno da pomeni oblika rakno u izvorima od sredine XV veka mogu da posluže kao dokaz da je tada rezidencijalna

slovenska populacija na jadranskoj obali usvojila antički naziv i prilagodila ga, s neznatnim izmenama, osobenostima svoga jezika. Drugim rečima to znači da je u tom imenu određene tekstilije sadržan jedan od vidova kulturnog kontinuiteta.

Od osme decenije XIII veka sporadično se sreće u dokumentima na deminutiv od rakna: racanella, ricanella, rachanella.⁴⁶ Taj oblik zabeležen je u Trogiru (1273)⁴⁷ i na Krku (1277, 1348);⁴⁸ ne nalazi se u dubrovačkim arhivskim knjigama, niti se javlja u slovenskoj varijanti. On nije antičkog porekla, već je tvorevina ranog srednjeg veka⁴⁹ i odgovara tipično srednjovekovnoj klasifikaciji upotrebnih vunениh tekstilija prema njihovim dimenzijama.

U najvećem broju raspoloživih dokumenata nije naznačeno od čega je bilo napravljeno rakno. Samo u dva dubrovačka testameta označeno je da je ono od pamuka (1348)⁵⁰ i od platna (1363),⁵¹ a u popisu ostavštine jednog zlatara iz Zadra navedena su opet rakna od vune (1391).⁵²

Čitanje skoro svih pisanih izvora iz srednjeg veka o sirovinama koje su upotrebljavane pri izradi rakna, a samo izuzetno ukazivanje na pamuk i, verovatno, lan (platno) moglo bi da se tumači tako da je do kraja XV veka osnovna sirovina za rakno bila vuna, pa zbog toga i nije bilo potrebno navoditi od čega je bilo rakno. Spominjalo se samo ono što nije bilo uobičajeno.

Kao drugi vid kulturnog kontinuiteta, prema tome, mogla bi se označiti vunena tkanina kao materijal za srednjovekovno rakno. Usamljeni pomeni o pamučnom i platnenom raknu značili bi u tom kontekstu varijabile koje su mogle biti odstupanje od uobičajenog u evolutivnom procesu prelaženja jednog kulturnog elementa iz jedne u drugu kulturnu fazu u razvoju društva na određenoj teritoriji. Drugim rečima odstupanja su mogla biti rezultat ugledanja na tkanine od pomenutih sirovina, a koje su imale istu namenu kao rakno, rezultat spajanja funkcija rakna sa funkcijama nekog drugog predmeta ili nov kvalitet jednog određenog vremena.

U arhivskim zapisima nema pomena o boji rakna do sredine XV veka, kao da je zadržavana prirodna boja vune, svetlija ili tamnija, već prema vrsti ovaca koje su gajene na tim područjima. Oznaka obojenosti ne nalazi se ni uz pomena pamučnog i platnenog rakna. Na taj način objašnjen nedostatak informacija o obojenosti srednjovekovnog rakna sugerisao bi da je i u tom pogledu sačuvana osobenost antičkog rakna — neobojenost.

Tek u testamentu Tomana Matešića, kapelana ugljanskog, koji je napisan 22. aprila 1466. godine, pominje se rakno u boji: »... dom' Pet'ru Hranoevišća pisanu(o)⁵³ rak'no nabirano...«⁵⁴ Dok u ovom legatu, ne sasvim razumljivom u odnosu na rakno, boja nije tačno označena, u testamentu popa Brajka Hranšića iz Bokanjca, kod Zadra, od 15. februara 1473. godine, jasno je naznačeno da je posedovao crno rakno.⁵⁵

Ako se uzme u obzir da su u Dioklecijanovom ediktu o cenama zabeležena i obojena rakna, onda bi se navedeni primeri iz kasnog srednjeg veka mogli da označe kao kontinuitet varijabile, kako smo već ranije označili pojavu obojenosti. Međutim, pri razmatranju te pojave mora se voditi računa o simboličnoj vrednosti boja, variranju značenja boja u skladu

s duhom epohe, ukusom i modom, kao i o boji kao oznaci društvene pripadnosti. U tom smislu crno rakno u posedu jednog sveštenika u drugoj polovini XV veka sasvim odgovara njegovom rangu u hijerarhiji klera: u Italiji je od XIV veka bilo karakteristično za popove da su nosili crnu odeću.⁵⁶ Sama, pak, crna boja bila je obeležje postojanosti i istrajnosti i značila je da ispod nje nema druge boje,⁵⁷ što je u prenosnom smislu odgovaralo i shvatanjima o sveštenu pozivu. Prema tome, pojava obojenosti rakna u kasnom srednjem veku mogla bi da bude i nov kvalitet koji je nastajao u okviru međusobnog mešanja starijeg i novijeg.

Kao kontinuitet varijabile antičkog rakna označujemo i pojavu veza na raknu iz kasnog srednjeg veka. Jedini do sada poznat podatak o tome je iz Dubrovnika: tutori Roze primili su polovinom 1282. godine stvari njene pokojne majke Živane među kojima su se nalazila i »duas racnas plumatas«.⁵⁸

»Plumatus« je termin koji je bio poznat u antici; sreće se kao »plumatura« u Dioklecijanovom ediktu o cenama kod pomena uvezenih rakna s Istoka.⁵⁹ O značenju tog termina dosta se raspravljalo u relevantnoj stručnoj literaturi.⁶⁰ Najprihvatljivija je pretpostavka da »plumatus« označava određenu vrstu veza, koja se radi plošnim linijskim bodom. Način vezenja s gustim paralelnim bodovima koji se izvode šarenim nitima raznih dužina, podseća na ptičje perje, pa otuda i naziv.⁶¹ Mišljenje je da se veština takvog veza održala i u srednjem veku, kada je izvođena sa zlatnom niti (zlatovez) ili našivanjem zlatne niti na podlogu.⁶²

Na taj način dosta se vezlo u Dubrovniku krajem XIII i u XIV, znatno manje u XV veku,⁶³ ali pri tome je upotrebljavana i svila,⁶⁴ tako da nismo sada u mogućnosti da utvrdimo kakvom vrstom niti je bilo vezeno pomenuto rakno.

Počev od prve vesti o raknu sa istočne obale Jadrana (999) pa do poslednje iz srednjeg veka (1487) ono se najčešće pominje u ulozi pokrivača za ležaj.⁶⁵ To se može zaključiti na osnovi nabranjanja uz rakno i druge posteljine, ili uopšte iz sadržaja relevantnih dokumenata.⁶⁶ U toj nameni, zadržanoj iz antike, rakno se upotrebljavalo u kućama i u bolnicama.⁶⁷

Međutim, u kasnom srednjem veku rakno-pokrivač za ležaj je počelo da dobija još jednu namenu i postaje ustvari i pokrivač za ravne površine određenih predmeta. Naš podatak iz 1348. godine, koji ukazuje na tu novu pojavu, odnosi se na zaveštanje tri peče rakna, koje je trebalo razdeliti za oltare kod Male braće i u drugim crkvama u Dubrovniku.⁶⁸

Raspoloživi dokumenti ne pružaju direktan odgovor da li je rakno-pokrivač služilo u određenim prilikama i kao ogrtač, odnosno da li je i u toj nameni zadržan kontinuitet. O ulozi rakna kao ogrtača moglo bi se naslutiti, ali ne i zaključiti, iz redosleda nabranjanja stvari koje su oteete u Supetru 1090. godine: posle košulja navodi se rakno.⁶⁹ Takođe nije jasno definisana u pogledu rakna ni poslednja želja neke Ruže iz Dubrovnika. Na jednom mestu u svom testamentu ona određuje da se sahrani u mrkoj goneli, a zatim dalje navodi da je stave u grob u raknu.⁷⁰ Rakno u ovom slučaju može da bude ogrtač, ali i pokrov.

Sigurnije ukazivanje na rakno kao ogrtač sreće se tek u drugoj polovini XV veka. Reč je o već navedenom crnom raknu popa Brajka Hranšića iz

Bokanjca.⁷¹ Prema sadržaju dokumenta izgleda da je crno rakno bilo tada prvenstveno ogrtač, jer se u sklopu posteljine navodi još jedno rakno bez oznake boje.⁷²

Bez obzira na nedostatak direktnih pomena u dokumentima o raknu kao ogrtaču pre ovog testamentarnog primera iz 1473. godine, pretpostavljamo da je rakno imalo i tu namenu, jer ulogu ogrtača imali su u srednjem veku skoro svi vuneni pokrivači — sklavine, guberi, biljci — a to se održalo skoro do danas, prvenstveno kod stočara u ekonomski nerazvijenim krajevima.

Iz dokumenata u kojima se pominje racanella ne saznaje se kakva je bila njena namena. Deminutivni oblik reči ukazivao bi da je ona predstavljala rakno umanjenih dimenzija, pa bi prema tome racanella kasnog srednjeg veka mogla da bude manji pokrivač a i ogrtač. U takvoj dvojakoj nameni pominje se u jednoj legendi sa srednjovekovnim motivom, koja je zabeležena u Istri (Čićarija) 1958. godine.⁷³ Ipak, ostaje otvoreno pitanje da li reduciranje dimenzija ne znači i reduciranje funkcija.

Iz navedenih namena rakna i pretpostavljenih namena racanelle jasno je da su oni zadržali u srednjem veku isti pravougaoni oblik, kakav je bio utvrđen kao konstanta antičkog rakna.

Nedovoljan broj dokumenata — ukupno 33 — za period od X do kraja XV veka⁷⁴ ne pruža mogućnost da se tačnije odrede društvene kategorije vlasnika rakna. Prema sadržaju raspoloživih dokumenata moglo bi se pretpostaviti da su rakno u ranom srednjem veku imali viđeniji građani (zadarski tribun, Petar Crni). U XIII veku ono se još uvek javlja u posedu bogatijih pripadnika srednjeg sloja (2 dokumenta — Dubrovnik), gde se pominje i vezeno rakno, ali ga koriste i imućniji pučani (9 dokumenata — Dubrovnik, Trogir), a nazire se i upotreba kod siromašnijeg sveta (2 dokumenta — Dubrovnik). U XIV veku taj »mali svet«, siromašniji ili imućniji, dobio je prevagu (Dubrovnik). Međutim, dokumenti iz XV veka koji potiču s teritorije severne Dalmacije i Kastavštine potvrđuju ranosrednjovekovnu pretpostavku: rakno je bilo u posedu viđenijih osoba (sveštenici).

Iz izložene kratke analize sledilo bi da su u ranom srednjem veku čuvari antičkih tradicija bili srednji društveni slojevi, da bi u kasnom srednjem veku ustupali mesto nižim društvenim slojevima, ali ne svuda na Jadranu u potpunosti.

Na krajnjoj južnoj tački upotrebe rakna na jadranskoj obali, u Dubrovniku XIV veka, rakno se uglavnom već nalazilo u posedu »malog sveta«, siromašnijeg ili bogatijeg, ali tu se i najbrže izgubilo iz upotrebe. Sledjući vremenski pomene rakna u dubrovačkim arhivskim knjigama uočljivo je da je njegova upotreba jenjavala i prestajala u drugoj polovini XIV veka. Poslednji pomeni o raknu sreću se sasvim sporadično u testamentima iz 1363. godine. Drugim rečima, srednji društveni slojevi napustili su rakno, verovatno zato što više nisu imali potrebe da ga čuvaju, posednike rakna desetkovale su kuge, a novi doseljenici u grad iz kopnenog zaleđa nisu znali za njega u svojim matičnim oblastima i nisu ga preuzeli u Dubrovniku u svoj kulturni inventar, iako su se uklapali u iste društvene kategorije Dubrovčana koje su ga još posedovale.

U Dalmaciji, međutim, rakno se održavalo u onim kategorijama društva koje su se nalazile na međi nižih i srednjih društvenih kategorija i koje su ga predavale u nasleđe dolazećim generacijama. Ostaje otvoreno pitanje da li je ovde reč o etničkom kontinuitetu koji se spojio sa kulturnim kontinuitetom, a pod drukčijim uslovima celokupnog razvoja društva nego što je bio u Dubrovniku.

Dokumenti iz kasnog srednjeg veka donose nekoliko novih podataka o raknu o čemu nema pomena u antičkim izvorima. Rakno se nosi u miraz,⁷⁵ zaveštava najbližoj rodbini,⁷⁶ prijateljima,⁷⁷ crkvama,⁷⁸ bolnicama.⁷⁹

Upoređivanje konstanti i varijabila antičkog rakna sa navedenim podacima o srednjovekovnom raknu iznosi na videlo konstante i varijabile, sada na srednjovekovnom nivou, rakna posmatranog pod istim uglom gledanja kao što smo učinili pri razmatranju rakna iz antike.

Konstante:

1. naziv	rachna (sa glasovnim variranjima)
2. materijal	vunena tkanina; jednostavna (>šklista<) ⁸⁰
3. boja	prirodna boja vune; obojena
4. namena	pokrivač, ogrtač
5. oblik	pravougaonik
6. funkcija	praktična i zaštitna u svakodnevnom životu
7. društveno obeležje	srednje društvene kategorije
8. teritorijalno poreklo	domaća izrada; iz Romanije ⁸¹

Varijabile:

1. naziv	racanella (sa glasovnim varijantama)
2. materijal	pamučno, laneno(?) platno
3. boja	crna
4. namena	pokrivač za predmete; u pogrebnom rituelu
5. oblik	—
6. funkcija	estetsko-praktična, kulturna
7. društveno obeležje	u procesu gubljenja iz upotrebe: kod nižih društvenih kategorija
8. vrednovanje	uz miraz, predmet koji se čuva

Kao konstanta varijabile javlja se vez.

Treći nivo na kojem se posmatra rakno odnosi se na period od XVII do sredine XX veka. Na raspolaganju se nalaze nesistematski prikupljeni podaci, tako da ih uslovno uzimamo kao reprezentativne uzorke na osnovi kojih razmatramo ponašanje utvrđenih konstanti i varijabila srednjovekovnog rakna u novom vremenskom razdoblju.

Vesti o raknu iz XVII veka potiču iz glagolskih listina iz Mošćenica (Istra),⁸² Šibenika (Zlarin, Krapanj)⁸³ i zapisa vrbničkog notara Stašića.⁸⁴ Za njima slede pomeni o raknu iz prve polovine XIX veka u popisima miraza iz Kaštela⁸⁵ i u beleškama Vuka Karadžića iz istog mesta,⁸⁶ pa lingvistički i etnografski zapisi od sredine do kraja prošloga stoleća sa ostrva

Krka,⁸⁷ iz Primorja⁸⁸ i iz Istre.⁸⁹ Iz XX veka imamo podatke o raknu iz Kaštela,⁹⁰ s Dugog otoka,⁹¹ Cresa⁹² i iz Čičarije u Istri.⁹³

Navedena teritorija sa koje posedujemo podatke o raknu navodi na pomisao da se područje na kojem se ono upotrebljavalo u novom veku ne samo umanjilo, već da se i njegova upotreba svela na pojedine manje regije: splitsku, šibensku, zadarsku, Kvarnerska ostrva i na istočnu i severnu Istru. Razlozi koji su do toga doveli nisu u ovom času sasvim objašnjivi, ali, čini nam se, da bi ih trebalo tražiti u zadanim ekonomskim odnosima i poreklu stanovništva, osobito u severnim delovima jadranskog područja.

No, bez obzira što je u vremenskom sledu reducirana teritorija gde se znalo, ili zna za rakno, ona je ipak ostala u okvirima geografski određenog područja, tako da se u tom pogledu ona može okarakterisati kao zadržan i ispunjen primaran uslov za ustanovljavanje kulturnog kontinuiteta.

U svim navedenim izvorima nailazi se na slovenski oblik latinskog naziva relevantne tkanine: rakno koje je, kako je već bilo rečeno, bilo poznato u XV veku. Evidentno je da se u ovom slučaju nalazi potvrda da je sačuvan jedan od vidova kulturnog kontinuiteta.

Ranosrednjovekovna deminutivna leksička tvorevina — racanella, navodi se u dokumentima od početka XVII veka u slovenskom obliku »raknić«.⁹⁴ Nismo sada u mogućnosti da utvrdimo tačno vreme pojave tog izvedenog termina, najverovatnije da se to odigravalo tokom XVI veka. Raknić, sačuvan do danas u upotrebi, označava kulturni kontinuitet u oblasti naziva, i to naziva koji je nastao na nivou varijabile srednjeg veka, pa je »dugim trajanjem« prerastao u konstantu.

Kulturni kontinuitet je uočljiv i kod vrsta sirovina koje su se upotrebljavale za izradu rakna i raknića. Sva objašnjenja o tome ukazuju da je reč o vuni. Šta više, sada je poznato da su u XIX i XX veku rakno i raknić bile tkanine koje su označene kao raša,⁹⁵ odnosno sukno,⁹⁶ ili kao »prosta vunena tkanina« (XX vek).⁹⁷ To dalje znači da je naša tekstilija bila jednostavna vunena tkanina četvoronitnog ili dvonitnog tkanja, katkada i ne valjana (Dugi otok).

Usamljen je podatak o platnenom rakniću iz Istre,⁹⁸ koji bismo mogli nazvati, uz ista objašnjenja kao kod pojave rakna od platna u XIV veku, kontinuitetom varijabile iz srednjega veka.

Novi vek pruža više podataka i o boji rakna. Pored pomena uz koje nema objašnjenja o boji, a koja tumačimo kao neobojenost, a time i kao i dugotrajni kulturni kontinuitet — ti pomeni su iz svih navedenih vekova — sreću se saopštenja i o obojenom raknu. U Kaštelima su žene nosile u prvoj polovini XIX veka plavo rakno,⁹⁹ a javlja se, takođe u Kaštelima, a i u Istri, i crno rakno.¹⁰⁰ U XX veku pominje se, opet u Kaštelima, rakno tamnih boja.¹⁰¹

Plavo, tamno i crno rakno označavaju nov kvalitet u kulturnom kontinuitetu rakna, varijabilu na nivou novog veka, a koja je mogla da nastane u međusobnom mešanju niza činilaca starijeg i novijeg porekla. Tako npr. plava boja znači veru,¹⁰² u XIV i XV veku bila je omiljena među pučanima u Veneciji; tamnoplavo je bilo znak žalosti i zvalo se »corozosi«.¹⁰³

U XVIII veku mletački srednji stalež, i žene i muškarci, nosili su plave ogrtače,¹⁰⁴ kao pomodni odevni predmet. Primeri o crnom raknu iz XIX i XX veka odnose se na pogrebni ritual, tako da crna boja tu odgovara simboličnoj vrednosti crnog u žalosti, a koje je vrlo davnašnjeg porekla.¹⁰⁵

U okviru upoređivanja osobina rakna i raknića iz skorašnje prošlosti sa podacima o njima iz srednjeg veka uočavaju se i novi pokazatelji relevantni za njihovu ukrašenost. Više nema pomena o vezenom raknu, ali umesto toga nailazimo na arhaične pojedinosti, koje kao da su bile sačuvane u tzv. statičnoj kulturi puka, i tek slučajnim zabeleškama postale uočljive. U popisu miraza jedne Kaštelanke iz 1840. godine navedena su dva rakna »xuscha nova snaziobom«,¹⁰⁶ tj. obrubljena drugom ili istom tkanimom — pojava karakteristična za folklorni kostim dinarske oblasti, ali davnašnjeg porekla. Takođe nasleđu daleke prošlosti pripada i prugasti, mrkobeli raknić iz Čićarije.¹⁰⁷ Boje pruga odgovaraju runu dve vrste ovaca, te bi ta smena tamnog i svetlog bila vrsta ukrašenosti poznata još u antici, a sa kontinuitetom javljanja i u kasnijim epohama. Delimično prugast bio je i raknić sa ostrva Cresa, ali boje pruga nisu naznačene.¹⁰⁸

U novom veku rakno je zadržalo iz antike nasleđen pravougaoni oblik; u tom pogledu ogleda se jedan od vidova kulturnog kontinuiteta. Međutim, dimenzije rakna postajale su varijabilne u zavisnosti od njegove namene, što je predstavljalo novu pojavu u odnosu na srednjovekovno rakno. Raknić je takođe bio pravougaonog oblika.

Prvobitna namena rakna da bude istovremeno pokrivač i ogrtač gubila se u ovom razdoblju. Prema raspoloživim podacima iz Istre taj proces se izgleda odigravao krajem XVI veka. To se može naslutiti iz popisa miraza načinjenog 1624. godine, a na zahtev tada već udovice jednog župana iz Mošćenica. »Rakno novo jedno muntalo je dukat 5« dolazi u popisu iza ponjave, a pre košulje-stomanje.¹⁰⁹ U ranijim i kasnijim popisima miraza devojaka iz Mošćenica, koje su se udavale 1620, 1623. i 1629. godine, rakno se više ne pominje; mesto njega bio je upisan raknić.¹¹⁰

Potvrdu da je rakno iščezavalo u Istri kao pokrivač za spavanje pruža i jedan podatak iz sredine XIX veka: crno rakno je služilo kao pokrov za mrtvaca.¹¹¹ Ovim pomenom utvrđena je za novi vek pojava koja se mogla naslutiti iz nejasno formulisane odredbe u već pominjanom dubrovačkom testamentu iz 1348. godine. U uslovima koji nisu više odgovarali daljoj primeni rakna pokrivača u svakodnevnom životu on zadobija ulogu pokrivača-pokrova u inače konzervativnom pogrebnom ritualu. A to je bio put koji je vodio ka njegovom potpunom nestajanju iz upotrebe.

U ulozi pokrivača za spavanje rakno se u novom veku zadržalo samo tamo gde su postojali potrebni uslovi da bude i dalje uključen u vladajući kulturni sistem. Prema formulaciji u dva glagoljska testamenta iz Šibenika iz sedme decenije XVII veka — »rakno od stola« i »rakno od tole«¹¹² može se pretpostaviti da su na ostrvima Zlarinu i Krapnju postojala u to vreme još i rakna pokrivači za ležaj. Međutim, sigurni dokaz o tome pružaju tek lingvistička istraživanja čakavštine u gradu Cresu početkom XX veka: rakno je tamo bilo pokrivač za krevet.¹¹³ U toj ulozi ono se očuvalo

do danas u selima Žman i Zaglav, severno od Salija na Dugom otoku, i može se označiti kao poslednji trag kontinuiteta starog skoro dva milenijuma.

Izdvajanje rakna ogrtača iz zajedništva s raknom pokrivačem, što je zabeleženo u XV veku, završeno je u novom veku. U Kaštelima je rakno u prvoj polovini XIX veka »od plavetna sukna kao kratak šal što žene na zimi nose oko vrata i dalje niz prsa«. ¹¹⁴ U beleškama sa početka XX veka za rakno se navodi da je »ogrtač ženski nalik na struku, ali je kraći i na krajevima nema resa«. ¹¹⁵ U toj reduciranoj formi i sa tom namenom zadržalo se rakno u Kaštelima u upotrebi otprilike do kraja I svetskog rata.

Ova dva podatka jasno pokazuju da se prvobitna veličina rakna ogrtača, koja je bila utvrđena u antici i prihvaćena u srednjem veku, znatno umanjila u novom veku kada je izgubljena primarna namena rakna kao pokrivača za ležaj. Vrlo verovatno da se u tom procesu degeneracije jednog starog kulturnog dobra vršilo spajanje dimenzija i namena rakna i raknića.

Međutim, već početkom prošlog stoleća kada je Vuk Karadžić skupljao podatke po Dalmaciji za svoj Rječnik, rakno je u Kaštelima imalo dvojaku funkciju: svakodnevnu upotrebnu i kultnu. Vuk piše: »Kada je ko u žalosti on rakno ovrani, pa ga prevjesi preko glave«. ¹¹⁶ Podaci o raknu iz vremena posle I svetskog rata govore o njemu samo kao informatoru o dubokoj koroti. U skladu sa tim značenjem on je bio crne ili tamno plave boje. ¹¹⁷

U tom periodu kada se rakno nalazilo isključivo u kulturnoj službi ili kao ogrtač-pokrivača udovicâ u kasnoj životnoj dobi, ono je bilo u toku iščezavanja iz postojećeg kulturnog inventara u Kaštelima. Njega zamenjuje u posthumnom ritualu jedna druga vunena tekstilija, sličnih ili istih dimenzija, ali pre toga sasvim druge namene. To je bio bankal, odnosno bangal kako se zvao u Kaštelima, ¹¹⁸ koji se u primorskim zapisima od kraja XIV do kraja XVIII veka navodi zastirač, pokrivač za klupe, stolove, škrinje. ¹¹⁹ Vrlo verovatno da se zamena rakna, koje se već gubilo, sa bankalom, koji je postojao, dešavala u ono vreme kada je škrinja prestajala da ima svoju primarnu funkciju spremišta ruha i robe unošenjem komode u sobe kao novog komadnog nameštaja. U toj zameni ostao je bankal bez svoje namene, i dobio je novu, odnosno preuzimao je ulogu nestajućeg rakna. Danas u Kaštelima nema više bankala, a sećanje na rakno više je nego mutno.

Nasuprot raknu, do naših dana održao se u istočnoj Istri raknić kao ogrtač-šal za žene. Vesti o toj ulozi raknića potiču već od prvih decenija XVII veka ¹²⁰ pa na dalje i obaveštavaju da su ga žene zimi prebacivale preko ramena ili preko glave, ¹²¹ ili se s njime štitile od kiše. ¹²²

Saopštavajući podatke o raknu iz Dubrovnika XIV veka ukazali smo na jednu tada novu namenu rakna, tj. da se zapaža njegova upotreba kao zastirača za predmete ravnih površina. Ta srednjovekovna varijabila rakna postala je u novom veku njegova konstanta. Već u XVII veku rakno je bilo stolnjak-pokrivač za sto u Šibeniku: »Rakno od stola« (Krapanj, 1666), ¹²³ »rakno od tole« (Zlarin, 1670). ¹²⁴ Istu namenu imao je i raknić u

XVII veku na Krku. Vrbnički notar Stašić zapisao je »Stol veli i raknić, na njem križić«. ¹²⁵

Tendencija nestajanja rakna i raknića sa određenim i utvrđenim namenama odrazila se i u ovom domenu. U Pazinštini raknić-stolnjak upotrebljavao se od nedavno u obrednoj praksi. J. Mikac je zabeležio da se na Badnjak »prije zalaska sunca stol pokrije 'raknićem' (tkani stolnjak), ukučani dovrše poslove, odjenu blagdanska odijela i pripreme se za večeru«. ¹²⁶

Istovremeno sa prelaskom rakna stolnjaka u kult odigravao se i proces prenošenja namene rakna prostirača za sto i raknića stolnjaka u druge upotrebne svrhe. U XIX veku rakno je postalo zastirač za klupu, ili neko grupno sedište druge vrste. »Dedan jest s tobom trgoval s rakni na kih se sidi«. ¹²⁷ Na Cresu je do drugog svetskog rata raknić služio za pokrivanje testa za hleb kada se ono stavljalo u peć da kisne. ¹²⁸

To i takvo rakno i raknić sa izgubljenim, sačuvanim ili novo stvorenim namenama upotrebljavali su u zadanom periodu (XVII—XX vek) niži društveni slojevi, nastanjeni van urbanih aglomeracija. Oni se u novom veku javljaju kao čuvari antičkih i kasnosrednjovekovnih tradicija, čistih ili transformisanih pod uticajem delovanja niza faktora koji su postali važeće determinante u okviru promena postojećih društvenih i ekonomskih odnosa.

Iz kulturno slojevitog novovekovnog rakna i raknića pokušaćemo sada da utvrdimo njihove konstante i varijabile na nivou novog veka, upoređenjem s istim srednjovekovnim pokazateljima.

Konstante:

1. naziv	rakno, raknić
2. materijal	vunena tkanina, sukno, jednostavna
3. boja	prirodna boja vune, obojena (plava)
4. namena	pokrivač za ležaj, pokrivač za predmete, kratak ogrtač za žene
5. oblik	pravougaonik
6. funkcija	praktična i zaštitna u svakodnevnom životu; estetsko-praktična
7. društveno obeležje	niže društvene kategorije; udate žene
8. vrednovanje	uz miraz, ¹²⁹ predmet koji se zalaže ¹³⁰
9. teritorijalno poreklo	domaća izrada

Varijabile:

1. materijal	platno
2. boja	crna i tamno plava u pogrebnom ritualu
3. ukrašenost	pruge, obrub
4. namena	korotna, nuzgredna upotreba
5. funkcija	kulturna
6. društveno obeležje	žene u dubokoj žalosti, starije udovice.

Polazeći od definicije kulturnog kontinuiteta, koja se odnosi na arheološka proučavanja, pokušali smo da utvrdimo samo na osnovi pisanih izvora da li je moguće da jedan element materijalne kulture, konkretno rakno,

ispuni u vremenskom rasponu od skoro dva milenijuma određene uslove za klasifikaciju u tu kategoriju pojava u kulturi. To smo učinili razmatrajući rakno na tri vremenska nivoa: antičkom (I—IV vek n. e.), srednjovekovnom (X—XV vek) i na nivou novog veka (XVII—XX vek), pri čemu je antičko rakno poslužilo kao kulturni model.

Analiza raspoloživih podataka, koji su sumirani na kraju od svakog pomenutog perioda u vidu konstanti i varijabila rakna, pokazala je da su zadovoljena dva osnovna uslova za formalno utvrđivanje stvarnog kulturnog kontinuiteta, a to su: određena regija u geografskom i dobrim delom i u kulturnom pogledu i kontinuitet postojanja u vremenski odvojenim, ali povezanim epohama. Međutim, u suštinskom utvrđivanju kontinuiteta postojanja specifičnost pisanih izvora iznela je na videlo odstupanje od modela antike u kasnom srednjem veku, u novom veku, kao i u vremenu skoro sadašnjem.

Pisani izvori su nagovestili da se antički kulturni model rakna najcelovitije održao u srednjem veku, s tim što su antičke varijabile postale u tom razdoblju sastavni deo konstanti rakna. Varijabile na nivou kasnog srednjeg veka postale su opet deo konstanti rakna u novom veku. Prema tome, to rakno bilo bi u stvari kulturni kontinuitet kasnosrednjovekovnog rakna.

U tim okvirima najotpornija prema inovacijama bila je struktura rakna: naziv, materijal, boja i uglavnom oblik. Ona se jedina može smatrati za direktan nastavak antičkih tradicija do vremena iščezavanja rakna iz upotrebe. Upravo se ti elementi strukture i uobičajaju da uzimaju kao kriterijumi na osnovi kojih se utvrđuje kontinuitet postojanja jednog kulturnog dobra u dugom nizu vekova, a time i kulturnog kontinuiteta.

Međutim, pisani izvori su pokazali da se identitet antičkog rakna u vremenskom sledu ne bi smeo da utvrđuje samo na osnovi strukture rakna i na izgled istih ili sličnih namena i funkcija. Promene su se dešavale u domenu namena, funkcija i društvenog obeležja, pa se baš posredstvom tih inovacija, koje su se javljale naročito u kasnom srednjem veku i u novom veku, mogli da sagledaju načini održavanja rakna kao antičkog kulturnog elementa u preovlađujućoj južnoslovenskoj kulturi, kao i putevi kojima je ono nestajalo iz te kulture. Šta više, ti izvori su, potpunije od drugih vrsta izvora, pružili informacije o skoro tačnom vremenu kada su se promene odigravale, bilo u pojedinačnim ili grupnim detaljima, kao i o uzrocima koji su uslovlili da se te promene dogode.

Prema tome, pisani izvori su doprineli da se jasnije uoče prateće pojave pri integrisanju jednog antičkog kulturnog dobra u južnoslovenski kulturni inventar. Oni su, takođe, sugerisali da je pri tome postojala izvesna zakonitost koja je bila u zavisnosti od dinamike razvoja i struktura društveno-ekonomskih odnosa i psihičkih osobenosti stanovništva pojedinih jadranskih regija.

U globalu uzeto, promene u namenama, funkcijama i društvenom obeležju odvijale su se na sledećim relacijama:

Namena

Pokrivač za ležaj → pokrov za mrtvaca

Pokrivač za ležaj → zastirač za sto

Pokrivač-ogrtač → ogrtač, šal

Funkcija

Praktično-zaštitna → kulturna

Praktično-zaštitna → estetsko-praktična → kulturna

Društveno obeležje

Niže društvene kategorije (muškarci i žene) → srednje društvene kategorije (muškarci i žene) → niže društvene kategorije (žene i muškarci) → niže društvene kategorije van urbanih naselja (žene, žene u koroti, starije udovice).

U sledu tih promena rakno se sa svojom prvobitnom namenom i funkcijom pokrivača za ležaj održalo, i održava se do naših dana, samo tamo gde ne smeta vladajućem društveno-ekonomskom sistemu i kulturi, navikama i potrebama ljudi koji žive u tom sistemu. U drugim manje izolovanim ili konzervativnim sredinama ono je predstavljalo anahronizam, i tu je njegovo opstojanje išlo u dva smera, ali koja su vodila istom cilju.

Prvo su se rakno i raknić spojili u nameni i funkciji ali su pri tome zadržali svoje nazive. U stvari, oni su se kao zastirač za sto, klupe, i kao ogrtač-šal za žene izjednačili sa tovaljama i time prešli u posed žena, postali obeležje njihovog društvenog stanja, ili su dobili sasvim uzgrednu primenu u domaćinstvu, u smislu krpe.

Kada su zatim rakno, raknić, kao pokrivače za ležaj i površine ravnih predmeta zamenile druge vrste pokrivača, a rakno, raknić, kao ogrtač žena, nestali, jer je nestao način odevanja koji nije imao u svom sastavu gornji odevni predmet u vidu kaputa pa su se žene zimi zagrtale »pledivima«, rakno i raknić su upućeni u sferu obreda. Drugim rečima to je značilo da je antičko, srednjovekovno i novovekovno rakno razoreno, izbrisano iz svakodnevne upotrebe, a time i iz inventara materijalne kulture jadranskog područja.

I na kraju, na primeru rakna pokušali smo da pokažemo na koji se način jedno antičko kulturno dobro potvrđivalo u dugom nizu vekova, a suočeno sa potrebom koegzistencije uz kulturna dobra drugog porekla, a iste namene i funkcije. Na osnovi rezultata do kojih smo došli ne bismo još uvek smeli da izvodimo opštije zaključke o determinantama za utvrđivanje kulturnog kontinuiteta u materijalnoj kulturi jadranskog područja. Dozvoljeno je samo da ponašanjem rakna u vremenskom periodu od skoro dva milenijuma proverimo do sada izrečene naučne zaključke o uslovima i vidovima koji moraju da budu ispunjeni da bi se smelo da tvrdi da postoji stvarni kulturni kontinuitet. U toj proverbi uzeto je u obzir vreme skoro sadašnje kao krajnja tačka opservacije, tj. vreme kada rakno nestaje iz svakodnevnog načina života, a ona glasi:

— uz geografski određenu teritoriju važna je i struktura kulture relevantnog područja. To najbolje ilustruje napuštanje rakna u Dubrovniku u drugoj polovini XIV veka, kada su postale izrazitije drukčije manifestacije kulture nego na ostalom Jadranu. O tome svedoči i zadržavanje rakna u posedu življa nastanjenog na područjima koja se obično označavaju kao nerazvijena ili izolovana (Čićarija, Dugi otok), ili kao čuvari konzervativnih shvatanja (Kašteli);

— kulturni kontinuitet može da postoji bez etničkog kontinuiteta, ali je ipak povezan sa demografskom strukturom, tačnije sa poreklom stanovništva i njihovim psihičkim predispozicijama (npr. Čićarija);

— kulturni element koji pokazuje osobenosti kontinuiteta postojanja najduže se zadržava u posedu nižih društvenih slojeva, a pri čemu se žene javljaju kao poslednji čuvari tih starih tradicija.

— u proučavanju kulturnog kontinuiteta u tradicijskoj materijalnoj kulturi jadranskog područja potrebno je obratiti pažnju na rekvizite u obrednoj praksi koji se mogu da jave u ulozi recipijenta kulturnog kontinuiteta.

BILJEŠKE

¹ Problemu kontinuiteta bio je posvećen VI kongres arheologa Jugoslavije, koji je održan 1963. godine u Ljubljani (izd. Beograd 1964; dalje: VI kongres), a o tome je bilo dosta govora i na Simpozijumu u Mostaru, 1968. godine, sa temom: »Predslovenski etnički elementi u etnogenezi Južnih Slovena« (Sarajevo 1969; dalje: Simpozijum). Pored toga postoji i znatan broj radova iz pomenutih disciplina koji su objavljivani u raznim publikacijama pre, a i posle 1968. godine. U odnosu na pojavu kulturnog kontinuiteta u recentnom etnografskom materijalu jadranskog područja najpotpuniji prikaz, uz navođenje obimne relevantne arheološke i etnološke literature, dat je u članku Š. Batović, O. Oštrić, Tragovi ilirske kulturne baštine u narodnoj kulturi primorskog područja, Simpozijum, 245—282 + XII tabli fotografija.

² M. Garašanin, Problem kontinuiteta u arheologiji, VI kongres, 9—45.

³ Isto, 10.

⁴ Isto.

⁵ Isto.

⁶ Upor. nap. 1; Dj. Bošković, O nekim problemima razvitka materijalne i duhovne kulture i likovnih umetnosti srednjeg veka u Makedoniji, Zbornik posveten na Dimče Koco, Skopje 1975, 81.

⁷ K. Vinski-Gasparini, Neke pojave kontinuiteta s područja arheologije u našim krajevima, Peristol — Zbornik radova za historiju umjetnosti i arheologiju I, Zagreb 1954, 127.

⁸ M. Garašanin, n. d., 11: »Praćenje kontinuiteta vezano je pretežno za jednu određenu užu oblast, prvenstveno kulturnu, u drugom redu i geografsku, koja predstavlja zatvorenu celinu«.

⁹ A. Benac, Neke karakteristične pojave na zapadnom Balkanu pri proučavanju kulturnih i etničkih kretanja, VI kongres, 47—48; K. Vinski-Gasparini, n. d., 127.

¹⁰ M. Ljubinković, Ka problemu kontinuiteta Iliri-Sloveni, Simpozijum, 209, 211—213.

¹¹ Isto, 213. Upor. npr. Dj. Petrović, Samostreli iz zbirke Vojnog muzeja JNA, Vesnik Vojnog muzeja 4, Beograd 1957, 126—127; Ista, Dubrovačko oružje u XIV veku, Beograd, 1976, 121.

¹² Š. Batović, O. Oštrić, n. d., 246; Dj. Petrović, Dubrovačko oružje, 106.

¹³ M. Ljubinković, n. d., 211, 213.

¹⁴ Upor. D. Srejšević, Prerimske forme sahranjivanja na rimskim nekropolama ranog Carstva u Jugoslaviji, VI kongres, 91; L'anthropologie. Dictionnaire, Paris 1972, s. v. Acculturation.

¹⁵ M. Garašanin, n. d., 12.

¹⁶ Isto, 35.

¹⁷ Prema saopštenjima Ilde Vidović, direktora Etnografskog muzeja u Splitu i mr Josipa Miličevića iz Etnografskog muzeja Istre u Pazinu, na čemu im se zahvaljujem.

¹⁸ *S. Lauffer*, *Diokletians Preisedikt*, Berlin 1971, 122, 150, 164, 240, 262.

¹⁹ Isto; *Du Cange*, *Glossarium mediae et infime latinitatis VII*, Paris 1938, s. v. *Racana*.

²⁰ *H. Menge*, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, Berlin 1910, s. v.

²¹ *Du Cange*, *Glossarium*, VII, s. v. *Racana*.

²² *S. Lauffer*, n. d., 150, 262.

²³ Isto, 122, 150, 164.

²⁴ *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft XII/I*, Stuttgart 1924, s. v. *Lana* (596).

²⁵ *S. Lauffer*, n. d., 150.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto, 122, 240, 262.

²⁹ *H. Blümner*, *Die Römischen Privataltertümer*, München 1911, 220 i nap. 6.

³⁰ *S. Lauffer*, n. d., 122, 240.

³¹ Grabatus je bio u Rimu deo pokućstva siromašnih. On se razlikovao od pravog kreveta (*lectus*) po tome što je bio izrađen od skromnijeg materijala i nije imao ukrase. Ličio je na ležaj koji se sastojao od drvenog okvira sa nategnutim užadima. — *H. Blümner*, n. dj., 119.

³² *S. Lauffer*, n. d., 150.

³³ Isto, 216—217; *J. Marquardt*, *Das Privatleben der Römer*, Leipzig, 1882, 548—550.

³⁴ *Codex diplomaticus* (dalje: *Cod. dipl.*) I (J. Stipišić, M. Šamšalović — M. Kostrenčić), Zagreb 1967, 49.

³⁵ Isto, 193.

³⁶ *M. Barada*, *Trogirski spomenici* (dalje: *Trog. spom.*) I/1, Zagreb 1948, 324, 328, 395.

³⁷ Isto, I/2 (1950), 195.

³⁸ *Historijski arhiv Dubrovnika* (HAD), *Diversa cancellariae* (dalje *Div. canc.*) 4, fol. 6'; *Testamenta notariae* (dalje: *Test.*) 5, fol. 102'; *Miscellanea* (dalje: *Misc.*) II—IV, Zadar 1950—1952, 21.

³⁹ HAD, *Test.* 5, fol. 100; *G. Čremošnik*, *Spisi dubrovačke kancelarije I*, *Zapisi notara Tomazina de Savere, 1278—1282* (dalje: *Spisi I*), Zagreb 1951, br. 343, 1108; *Isti*, *Kancelariski i notarski spisi, 1278—1301* (dalje: *Spisi II*), Beograd 1932, br. 188.

⁴⁰ *Spisi I*, br. 124, 420; HAD, *Test.* 5, fol. 65, 118, 121, 123, 259, 268; *M. Zjačić*, *Knjiga riječkog kancelara i notara Antuna de Renno de Mutina (1436—1461)*, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci III*, Rijeka 1955—1956, 113—114.

⁴¹ HAD, *Test.* 5, fol. 122'.

⁴² HAD, *Precepta rectoris 1*, odvojen list.

⁴³ HAD, *Test.* 5, fol. 9.

⁴⁴ Isto, fol. 7'.

⁴⁵ *Dj. Šurman*, *Hrvatski spomenici I*, Zagreb 1898, 253.

⁴⁶ *Lexicon latinitatis mediae aevi iugoslaviae*, fasc. VI, Zagreb 1976, s. v. *racanella*.

⁴⁷ *Trog. spom.* I/1, 464.

⁴⁸ *Misc.* II—IV, 8; *Cod. dipl.* (T. Smičiklas) XI, Zagreb 1913, 477.

⁴⁹ *Du Cange*, *Glossarium*, VII, s. v. *Racana* (*racana*).

⁵⁰ HAD, *Test.* 5, fol. 100, 19. IV 1348. *Testament Perio de Volcane*: »... et aço[...].je racne III de bonbacin«.

⁵¹ Isto, fol. 268', 5. VII 1363. *Testament Bogdane žene Dragutina*: »Item aço rechna di tela«.

⁵² *Misc.* II—IV, 21, 21. X 1391. »Item rachene tres lane«.

⁵³ O ispravci glasa »u« u »o« upor. *V. Mažuranić*, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik I—IV*, Zagreb 1908—1922, s. v. *pisan* (2). O značenju »pisan« v. i *P. Skok*, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II*, Zagreb 1972, s. v. *pisati*.

⁵⁴ Đ. Šurman, n. d., 253.

⁵⁵ Isto, 272.

⁵⁶ R. Levi-Pisetzky, La couleur dans l'habillement italien, Actes du Ier Congrès international d'histoire du costume, 1952 (Venezia), 160.

⁵⁷ Isto, 156.

⁵⁸ Spisi I, br. 1108.

⁵⁹ S. Lauffer, n. d., 150, 262.

⁶⁰ Upor. H. Blümner, Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römer I, Leipzig 1875, 209—210; J. Marquardt, n. d., 521—524.

⁶¹ Isti, 210, 523; Du Cange, Glossarium, VI, s. v. Plumarium 2.

⁶² J. Marquardt, d. d., 524.

⁶³ U dubrovačkim arhivskim knjigama pominju se kao »plumati« razne vrste ukrasnih i upotrebnih tekstilija, npr.: 1282. — »coopertam unam plumatam«, »toalias plumatas duas« (Spisi, I, br. 1108); 1348. — »linçoli II plumadi« (Test. 5, fol. 91'); 1363. — »io mandile plumado« (Test. 5, fol. 246); 1363. — »orari II plumadi« (Test. 5, fol. 225'); 1400. — »cortina I plumada« (Test. 8, fol. 135).

⁶⁴ HAD, Test. 6, fol. 70', 17. V 1371. Testament Raduše žene Miltena: »Item habeo tobalias decem magnas plumatas cum sirico«; K. Jireček, Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg veka, Zbornik Konstantina Jirečeka II, Beograd 1962, 107: »tudghellas plumatas sirico«. Taj navod je netačno protumačen kao »ispunjen perjem« u: Lexicon latinitatis, fasc. V (1975), s. v. plumatus.

⁶⁵ Cod. dipl. I, 49; VI, 429; Trog. spom. I/1, 324, 328, 395; I/2, 195; Spisi I, br. 420; Spisi II, br. 188; Misc. II—IV, 21; Đ. Šurman, n. d., 253, 272, 326; HAD, Test. 5, fol. 65', 100, 102', 118, 121, 122', 259.

⁶⁶ Navodimo nekoliko primera:

15. VII 999, Zadar. Testament Agape, kćeri tribuna Dabra: »... racinas II, culcitas II, culcitrino I, capitales III, capitale de serico...« (Cod. dipl. I, 49)

15. III 1272, Trogir. Nissa udovica Gosta Basali dobila je na osnovu testamenta svoga muža: »... et unum belum et unam racanam et duo foltra et unum scrineum« (Trog. spom. I/1, 395).

5. V 1283, Dubrovnik. Testament Rade kćeri pokojnog Pankracija de Magero, redovnice: »Item habeo racnas sex, culcidram unam de pennis, capitale unum de pennis, coopertorium unum, plumasia quatuor...« (Cod. dipl. VI, 429)

19. VI 1348. Testament Piero de Volcane: »... et aço lo lecto mio, coltriche de pengne e racne III de bonbacin et tudchele IIII, coperturi II, linçoli II de tela, sclavine III pelose, goba I^a...« (HAD, Test. 5, fol. 100).

1363, Dubrovnik. Testament Mirka dućandžije sa Korčule: »In prima si o lo leto fornido. In prima chupertori IIII° et I^a cholcetra di penna et I^o chaveçalo di penna et tudghele nove V et tudghele vetere V et linçoli di tella III et rachne II...« (HAD, Test. 5, fol. 259)

21. X 1391, Zadar. Inventar ostavštine zlatara Pribislava: »In primus una leteria ligni. Item unus lectus plume vergatus. Item duo capitalia plume magna fustanei. Item lentianuum quinqe tille. Item cultre due de tilla intialiate blavi et rubei coloris. Item unum cupertorium tille vetus. Item rachene tres lane...« (Misc. II—IV, 31).

April 1487, Vrbnik. Testament popa Tomaša Sedmaka: »... i ošč' puščam' v š'pital' ednu blazinu i edno rakno« (Đ. Šurman, n. d., 326).

O značenju termina »belum«, »sclavina«, »goba«, »fultrum«, upor. Đ. Petrović, Srednjovekovni vuneni pokrivači Simpozijum — Seoski dani Sretena Vukosavljevića III, Prijepolje 1976, 361—363, 365; Ista, Pust u gradovima na Jadranu u srednjem veku, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu XIV—1 (u štampi).

⁶⁷ Đ. Šurman, n. d., 326.

⁶⁸ HAD, Test. 5, fol. 7', 6. V 1348. Testament Katarine, kćeri pokojnog Čuno de Cathena: »Ancora aço... et pece III de rechna sia dato al altare ali frari memori et in altre ecclesie«.

⁶⁹ Cod. dipl. I, 193: »... quinque tele de sagis* [...] et quatuor bela et novem camise et una racana«.

⁷⁰ Z. Muljačić, Dalmatinski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st., Rad JAZU 327, Zagreb 1962, 368: »Che me metta in la gonnella bruna«. ... »In recna I che me metta in sapoltura«.

⁷¹ Đ. Šurman, n. d., 272.

⁷² Isto, »... popu Franulu rakno, 1 lan'cun i bl...« (azina).

⁷³ I. Mikac, Istarska škrinjica, Zagreb 1977, 280. Legenda priča kako je biskup Nićifor iz Pićna bio osumnjičen da ima veze s nećakinjom koja je s njim stanovala. Papa ga je pozvao u Rim i on je krenuo na put sa tom svojom rođakom. Ali, kada su došli u Umag nisu mogli naći lađu, ali on je čuo neki tajanstveni glas: »Razgrni raknić, sjednite na nj na morskoj površini i otplovite papi«.

⁷⁴ Raspored dokumenata prema vekovima je sledeći: X vek — 1; XI vek — 1; XIII vek — 13; XIV vek — 14; XV vek — 4.

⁷⁵ Spisi I, br. 420; Spisi II, br. 188.

⁷⁶ Trog. spom. I/1, 324, 395; I/2, 195; Spisi I, br. 1108.

⁷⁷ Trog. spom. I/1, 328; HAD, Test. 5, fol. 121, 122'; Đ. Šurman, n. d., 253, 272.

⁷⁸ HAD, Test. 5, fol. 7', 123.

⁷⁹ Đ. Šurman, n. d., 326.

⁸⁰ Isto, 253; o značenju te reči, upor. P. Skok, Etimologijski rječnik, III, s. v. škljet.

⁸¹ HAD, Precepta rectoris I, odvojen list.

⁸² R. Strohal, Neke glagolske dosada neštampane listine, Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva XIII, Zagreb 1911, 25, 30, 32, 33; Isti, Mošćenice (Bilješke iz XV, XVI. i XVII. vijeka), Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena XXIX/2, Zagreb 1934; 159; L. Pinter, Beiträge für slavische Philologie 34/1—2, Berlin 1912, 306.

⁸³ A. Šupuk, Šibenski glagoljski spomenici, Zagreb 1957, 42, 159.

⁸⁴ R. Strohal, Glagolska notarska knjiga vrbničkog notara Ivana Stašića, Zagreb 1911, 24, 33; Isti, Nešto o životu Vrbničana na otoku Krku u prvoj polovini 17. vijeka, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena XVI/2, Zagreb 1911, 285; V. Mažuranić, Prinosi, s. v. Raknić; Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU T. 13, Zagreb 1952, s. v. Raknen, Raknić.

⁸⁵ A. Koludrović, Nekoliko isprava o mirazu iz Kaštel-Gomilice, Anali Histo-rijskog instituta JAZU u Dubrovniku II, 1953, 289, 293.

⁸⁶ V. Stef. Karadžić, Srpski rječnik, Beograd 1935, s. v. rakno; preuzeto u: F. Iveković, I. Broz, Rječnik hrvatskoga jezika II, Zagreb 1901, s. v. rakno, i u Rječniku JAZU, kao i Etimologijskom rječniku P. Skoka.

⁸⁷ I. Žic, Vrbnik na otoku Krku, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena V, Zagreb 1900, 222.

⁸⁸ Rječnik JAZU, 13, s. v. Rakno.

⁸⁹ L. Pinter, n. d., 306.

⁹⁰ A. Koludrović, n. d., 300; Rječnik JAZU, 13, s. v. Rakno d; F. Ivasović, Kaštel-Stari. Crtice iz njegove povijesti i života, Split 1940, 92.

⁹¹ Na podacima o raknu s Dugog otoka toplo se zahvaljujem Olgi Oštrić, Etnografski odio Narodnog muzeja u Zadru.

⁹² M. Tentor, Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso). Archiv für slavische Philologie XXX/1—2, Berlin 1908, 199; F. Medović, Kako se pripremao kruh na Cresu, Otočki ljetopis, Cres—Lošinj, 2, 1975, 365.

⁹³ J. Mikac, n. d., 220; Saopštenja mr Josipa Miličevića, Etnografski muzej Istre u Pazinu, i Marije Ugrin iz Muzeja u Buzetu, na čemu im se najtoplije zahvaljujem; P. Skok, Etimologijski rječnik, III, s. v. rakno-raknić.

⁹⁴ R. Strohal, Neke glagolske, 25, 30, 33.

⁹⁵ A. Koludrović, n. d., 300.

⁹⁶ V. Karadžić, Srpski rječnik, s. v. rakno; L. Pinter, n. d., 306.

⁹⁷ Rječnik JAZU, 13, s. v. Rakno d; M. Tentor, n. d., 199.

⁹⁸ L. Pinter, n. d., 306.

⁹⁹ V. Karadžić, Srpski Rječnik, s. v. rakno.

¹⁰⁰ Isto; L. Pinter, n. d., 306.

¹⁰¹ A. Koludrović, n. d., 300; F. Ivasović, n. d., 92; Rječnik JAZU, 13. s. v. Rakno d).

¹⁰² R. Levi-Pisetzky, n. d., 160.

¹⁰³ Isto, 162.

¹⁰⁴ Isto, 166.

- ¹⁰⁵ K. Ranke, Der dreissigste und vierzigste im Totenkult der Indogermanen, Helsinki 1951, 113—121.
- ¹⁰⁶ A. Koludrović, n. d., 289.
- ¹⁰⁷ Saopštenje Marije Ugrin iz Buzeta.
- ¹⁰⁸ F. Medarić, n. d., 366.
- ¹⁰⁹ R. Strohal, Neke glagolske, 31.
- ¹¹⁰ Isto, 23, 30, 33.
- ¹¹¹ L. Pinter, n. d., 306.
- ¹¹² A. Šupuk, n. d., 42.
- ¹¹³ Isto, 159.
- ¹¹⁴ V. Karadžić, Srpski rječnik, s. v. rakno.
- ¹¹⁵ Rječnik JAZU, 13, s. v. Rakno d).
- ¹¹⁶ V. Karadžić, Srpski rječnik, s. v. rakno.
- ¹¹⁷ A. Koludrović, n. d., 300; F. Ivasović, n. d., 92; Usmeno saopštenje Katje Perišić, nastavnice iz Kaštel-Štafilica, 1978, na čemu joj zahvaljujem.
- ¹¹⁸ Isto.
- ¹¹⁹ Prvi pomen bankala je iz Zadra, 1391. godine: Misc. II—IV, 21. U XV veku bio je poznat i u Dubrovniku: HAD, Div. canc. 48, fol. 229', a zatim se u narednim vekovima nalazi pribeležen u mnogobrojnim radovima koji se odnose na pokućstvo u kućama na jadranskom području.
- ¹²⁰ R. Strohal, Neke glagolske, 25, 30, 33.
- ¹²¹ Saopštenje M. Ugrin, Buzet.
- ¹²² L. Pinter, n. d., 306.
- ¹²³ A. Šupuk, n. d., 42.
- ¹²⁴ Isto, 159.
- ¹²⁵ R. Strohal, Glagolska notarska knjuga, 24; Rječnik JAZU, 13, s. v. Raknić; V. Mažuranić, Prinosi, s. v. Raknić.
- ¹²⁶ J. Mikac, n. d., 220.
- ¹²⁷ Rječnik JAZU, 13, s. v., Rakno b).
- ¹²⁸ F. Medarić, n. d., 365.
- ¹²⁹ R. Strohal, Neke glagolske, 25, 30, 31, 33; A. Koludrović, n. d., 289, 293.
- ¹³⁰ A. Šupuk, n. d., 159.

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF CULTURAL CONTINUITY
IN MATERIAL CULTURE OF THE ADRIATIC REGION

(Racana — rachna — rakno)

by Đurđica Petrović

Starting from the definition of cultural continuity relating to archaeological investigations, the authoress tries to determine, mostly on the basis of written sources (archival documents, linguistic and ethnographic notes) whether it is possible that an element of the material culture — in a time span of about two thousand years — can comply with the conditions for classification into that category of cultural phenomena. This has been done in connexion with a simple woolen fabric, of rectangular form, which was primarily used as bed-cover or a plaid, at three time levels: the Antiquity (1st — 4th century A. D. — racana), the Middle Ages (10th—15th century A. D. — rachna, racno, rachanella), and the New Age (17th—20th century A. D. — rakno, raknić), the antique racana having served as cultural model.

The analysis of data at hand has shown that two basic conditions have been fulfilled for the formal determination of actual cultural continuity, they being the following: a region defined both geographically and mostly culturally, and a continuity of existence disconnected in time but connected in epochs. In the essential determination of continuity, however, the peculiarity of written sources has brought to light a divergence from the antique model in the late middle ages, in the new age, and almost in the recent time.

According to written sources, the antique model of racana was most completely preserved in the Middle Ages when some of the antique variables became a component part of its constants, while the late mediaeval variables became a component part of its constants in the new age. Within that framework, the most resistant to innovations was the structure of racana: its name, material, colour, and — generally — its form. The mediaeval variable may be considered as a direct continuation of antique traditions, up to the rise of the rakno now in use. There were some changes, however, depending on the use, function, and social symbol, and, through those innovations, which were most frequent in the late Middle Ages and in the New Age, one could discern the ways of preservation of the racana as an antique cultural phenomenon in the prevalent Southern Slavic culture, as well as the way and time of its disappearance from that culture.

The changes in uses, functions, and social symbols have generally occurred in these relations. Use: coverlet→shroud, coverlet→table — cloth; plaid, cloak →shawl. Function: practical protective→cult. Social symbols: higher social categories (men, women)→medium social categories (men, women)→ lower social categories (men, women)→lower social categories outside the urban settlements (women, mourning, women, older widows).

In the succession of these changes, the racana retained its original use and function as a coverlet only where it did not interfere with the prevailing socio-economic system, culture, customs and needs of people living under that system. In other, less isolated, or conservative, midst it was an anachronism, and its existence there went in two directions, leading to the same goal.

The racana (rakno) and raknić, first of all, have combined into one both in use and function, but their names have remained. They have, in fact, as table—cloths, as cloths for benches, as plaids—shawls, have become a women's possession, assuming a characteristic of their social status, or have obtained some unimportant role in the household, e. g. as a rag.

When other kinds of bed blankets took the place of racana and when rakno, raknić, disappeared as women apparel, owing to garments that needed no upper additions, women used plaids in winter, while rakno and raknić have become ritual objects (Christmas Eve, funeral ritual). This signifies that that antique, mediaeval, and for some time modern cultural heritage has been destroyed, and thus eliminated from the inventory of material culture in the Adriatic region.